ग्रामीण घरबास सञ्चालन र यसका सामाजिक आर्थिक आयाम

(पोखरा महानगरपालिका वडा नं २३ र अन्नपूर्ण गाउँपालिका वडा नं ४ को अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक

आवश्यकता परिपुर्ति प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधार्थी

लक्ष्मी गुरुङ्ग

रोल नं.:७०/०७१

परीक्षा रोल नं. : ४८०३०९

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-१-४८-१९१९-२००७

पोखरा, २०७९

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय समाजशास्त्र विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको द्वितीय वर्षको आवश्यकता परिपूर्तिका निम्ती शोधकर्ता छात्रा लक्ष्मी गुरुङद्वारा **"ग्रामीण घरबास सञ्चालन र यसका सामाजिकआर्थिक आयाम"**शीर्षकमा तयार पारिएको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष सुपरिवेक्षण र निर्देशनमा तयार पारिएको हो । उक्त शोध पत्रलाई आवश्यक मुल्याङ्कनको लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

मुकुन्दलम्साल

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०७८/१२/१५

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आवश्यकता परिपूर्तिको निम्ति शोधकर्ता छात्रा लक्ष्मी गुरुङद्वारा यस विभागमा प्रस्तुत**"ग्रामीण घरवास सञ्चालन र यसका सामाजिकआर्थिक आयाम"**शीर्षकमा तयार पारिएको शोधपत्र मूल्यांकन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

....

मुकुन्द लम्साल

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....

नेत्रनारायण पौडेल

बाह्य परीक्षक

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

....

शिव बहादुर थापा

विभागिय प्रमुख

समाजशास्त्र विभाग, ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०७८/१२/१८

कृतज्ञता ज्ञापन

आन्तरिक तथाबाह्ययपर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने उद्देश्यका साथ सञ्चालन गरेको होमस्टे व्यवसायमा सहभागीपोखरा महानगरपालिका वडा नं २३ र अन्नपूर्ण गाउँपालिका वडा नं ४ भदौरे गाउँमाहोमस्टे सञ्चालनगर्ने पर्यटन व्यवसायीहरुमाहोमस्टे सञ्चालनपश्चात ग्रामिण घरबास सञ्चालन र यसका सामाजिकआर्थिक आयाममाआएको परिवर्तनमाआधारित अध्ययनगर्ने अवसर र अनुमतिदिने त्रिभुवनविश्वविद्यालय समाजशास्त्रविभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरा प्रतिआभार व्यक्तगर्दछु । आफ्नो व्यस्त समयको बाबजुतपनि यस शोधकर्तालाई मूर्त रुप दिन पटक पटकआवश्यक सल्लाह सुझाव सहितअमूल्य समय दिनुहुने आदरर्णीय गुरु मुकुन्दलम्साल ज्यू प्रति हृदय देखि नै कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

यस शोधकार्य लेखनमाआ-आफ्नो तर्फबाट सहयोग गर्नुहुने समाजशास्त्रविभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पसकाअन्यआदरर्णीय गुरुजनहरु प्रतिपनिहार्दिक आभार व्यक्तगर्दछु । यस शोध पत्रतयार पार्नका लागिआवश्यक सहयोग गर्नुहुने समाजसेवी भिम कुमारी गुरुङ्ग, स्थानीयशिक्षक ज्योतीगुरुङ्ग, होसानप्रदेश अध्यक्ष हरि पौडेल, प्रदेश सदस्य प्रेम बहादुर गुरुङ्ग यस शोधकार्यको लागिआवश्यक पर्ने सामागग्रिहरु उपलब्ध गराइदिनु हुने पोखरा वडा नं २३ का वडा सचिव शेर बहादुर कुवँर , माछापुच्छे बिकास संघका प्रमुखदिलबहादुर भट्टराई, पञ्चासे वन संरक्षण मूल परिषदकाअध्यक्ष रामकाजीगुरुङ्ग, दम्दमे टोल संयोजकपुष्पागुरुङ्ग, आमा समुहअध्यक्षतथाहोमस्टे अध्यक्षबालशोभागुरुङ्ग ,आइतीश्री गुरुङ्गलगायत सम्पूर्ण मलाई यस शोधकार्य तयारपार्न सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्णमाआभार व्यक्तगर्दछु ।

यस अध्ययनकालागिआवश्यक पुस्तकहरु पत्रपत्रिकाब्रोसरहरु उपलब्ध गराइदिनुहुने पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखराको लाइब्रेरी समाजशास्त्रविभाग कार्यलय नेपालपर्यटन बोर्ड कार्यलय, माछापुच्छे बिकास संघ पञ्चासे वन संरक्षण कार्यक्रमप्रतिआभार व्यक्तगर्दछु । अन्तयमा यस सोध पत्र प्रिन्ट गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने एभरेष्ट कम्प्यूटर सेन्टरलाई धन्यवाददिन चाहान्छु ।

लक्ष्मीगुरुङ्ग

शोधसार

यस शोधकार्यमा ग्रामिण घरबास सञ्चालन र यसका सामाजिकआर्थिक आयामलाई विशलेषण गरिएको छ । साविकभदौरे तामागीगा.वि.स.मा रहेको होमस्टे सञ्चालनगरिरहेको पर्यटन व्यवसायीहरुको बारेमाअध्ययनगरिएको छ । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य साविकभदौरे तामागीगा.वि.स. हालपोखरा महानगरपालिका वडा नं २३ र अन्नपूर्ण गाउँपालिका वडा नं ४ भदौरेमा रहेको ग्रामिण घरबास सञ्चालन र यसका सामाजिकआर्थिक आयामहरुको बारेमाविश्लेषण गर्नु हो । यस शोधको विशिष्ट उद्देश्यमा ग्रामिण घरबास सञ्चालनका ढाँचाहरु र समस्याहरु अध्ययनगर्ने रहेको छ । र सामान्य उद्देश्यमा ग्रामिण घरबास सेवा र यसका सामाजिक र यसका सामाजिकआर्थिक आयामहरु अध्ययनगर्ने रहेको छ । यो शोधकार्य पोखरा २३ र अन्नपुर्ण ४ मा रहेको १५५५ घरधुरी मध्ये ६५ घरधुरीमा सञ्चालन रहेको यो होमस्टे व्यवसाय सञ्चालनगर्ने सबै घरधुरीलाई जनगणना विधीअनुसार अध्ययनगरिएको छ ।

गुणात्मक संख्यात्मक दुवै मिश्रीत अन्तरवार्ता अनुसुची, अवलोकन, मुख्य सूचनादाताहरु सँग अन्तरवार्ता जस्ता विधीप्रयोग गरी यो शोधकार्य तयार पारिएको छ । संकलनगरिएकातथ्याङ्कहरुलाई तालिकीकरण गरी प्रस्तुतगरिएको छ । यस शोधपत्रको अध्ययनअनुसार होमस्टे सञ्चालनव्यवसायहरुको भाषा, संस्कृति, रहनसहन, आम्दानी, खर्च र पेशाआदीमा परिवर्तन हुदै गइरहेको छ। परम्परागत रुपमागर्दै आइरहेको पेशामा परिवर्तन गरी नयाँ पेशाहरु सुरु गरेको छ। जसमाआधुनिकीकरणको धेरै थोरै छाप परेको देखिन्छ।

यस ठाउँमा होमस्टे व्यवसाय सञ्चालन गरी बस्ने समुदायको साँस्कृतिक सामाजिक र पेशागत परिवर्तनमाप्रभावपार्ने तत्वहरु शिक्षा, सूचनातथा सञ्चार प्रविधी, औद्योगीकरण, आधुनिकीकरण, आर्थिक पक्षहरु रहेको छ । बाह्य संस्कृतिको प्रभावशिक्षा सूचनातथाप्रविधीविश्वबजार आधुनिकीकरण जस्ता कारणहरुले उनीहरुले पुख्यौली पेशालाई बिस्तारै छोड्दै नयाँ ढङगले पुरानो पेशालाई पनिव्यवस्थितगर्दै लगेको देखियो । यस व्यवसायबाट पनि घरमै बसेर राम्रो आम्दानीगर्न सकिन्छ । यसबाट व्यवसायबाट दैनिकीजिवनस्तर रहनसहनभाषाशैलीआर्थिक पक्षमा परिवर्तन भएको छ ।

विषय सूची

पृष्ठ

सिफारिस पत्र **ii**

स्वीकृति पत्र **iii**

कृतज्ञता ज्ञापन **iv**

विषय सूची **v**

तालिका सूची **viii**

संक्षिप्त रुप **ix**

शोधसार **x**

अध्याय एक : परिचय **१-९**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभुमि १

१.२ समस्याको कथन ५

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ७

१.४ अध्ययनको सीमा ८

१.५ अध्ययनको महत्व ८

१.६ संगठनात्मक ढाँचा ८

अध्यायदुई : सन्दर्भ साहित्यको पुनरावलोकन **१०-२१**

२.१ पर्यटनको विकास १०

२.२ नेपालमापर्यटनको विकास १२

२.३ नेपालमापर्यटकीय गतिविधी १३

२.४ नेपालमाहोमस्टे पर्यटनको अवधारणा १४

२.५ नेपालमाहोमस्टे पर्यटन १५

२.६ नेपालमाहोमस्टे पर्यटनको सञ्चालन १६

२.७ नेपालमाहोमस्टे पर्यटनको विकास र दिगो व्यवस्थापन १७

२.८ होमस्टे सञ्चालनकार्यविधी २०६८ १८

२.८.१ होमस्टे वर्गीकरण १८

२.८.२होमस्टे सञ्चालनकामुख्य उद्देश्यहरु १८

२.८.३होमस्टेका लागिपर्यटकीय क्रियाकलाप १८

२.८.४ होमस्टे व्यवस्थापन र सञ्चालन १९

२.८.५होमस्टे सञ्चालनकाआधारभूत मापदण्ड २१

अध्यायतीन :अनुसन्धान पद्धति २३-२७

३.१ अध्ययनको क्षेत्र र छनौटकोऔचित्य २३

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा २४

३.३ तथ्याङ्क स्रोत प्रकृति २४

३.३.१ नमुना छनौट २५

३.३.२ प्राथमिक स्रोत २५

३.४ तथ्याङ्क संकलनविधी २५

३.४.१ अन्तवार्ता अनुसुची २५

३.४.२ अवलोकन २५

३.४.३ मुख्य सुचनादातासँग छलफल २६

३.४.४.द्धितीय स्रोत २६

३.५ तथ्याङ्कको विश्वसनियताएवम् प्रमाणिकता २६

३.६ तथ्याङ्कविश्लेषण एवम् प्रस्तुतीकरण २७

अध्यायचार :हामस्टे सञ्चालकहरुको सामाजिमक तथाआर्थिक संरचनाहरु २८-३५

४.१ पोखरा २३ पञ्चासे क्षेत्रको सामाजिकइतिहास २८

४.१.१ जनसंख्या २८

४.१.२ धर्म संस्कृति र जातजातियता २९

४.१.३. घरका प्रकार ३०

४.२ घरबास पर्यटनका लागि छनौट हुनुकाआधारहरु ३०

४.२.१. परिवारको आकार ३२

४.३ उत्तरदाताको भु-स्वामित्व ३२

४.३.१ उत्तरदाताको घरबारी खेतबारी पाखो र खोरियाको विवरण ३३

४.४ कृषिउत्पादन र घरबासपर्यटनको सम्बन्ध ३४

४.५ उत्तरदाताको कृषि उत्पादनबाट खान पुग्ने समय ३४

अध्यायपाँचः ग्रामीण घरबास सञ्चालनका ढाँचाहरु र समस्याहरु ३६-५२

५.१ होमस्टे सञ्चालनविधी ३६

५.२ होमस्टे पर्यटनका आम्दानीका ढाँचाहरु ३७

५.२.१ पर्यटनबाट हुने मासिकआम्दानी ३९
५.२.२ व्यवसायिकतालिम ४१
५.२.३ सन्तुष्टि ४१
५.२.४ असन्तुष्ट ४२
५.३ घरबास पर्यटनका सामाजिकबजारीकरण अभ्यास ४३
५.३.१ घरबास पर्यटन व्यवसायिकतालिम ४३
५.३.२ तालिमको विववरण ४४
५.३.३ व्यवसायक गुरु गरेको समय (वर्ष) ४४
५.४ होमस्टे सञ्चालनमा देखिएकाप्रभाव र समस्याहरु ४६
५.४.१ होमस्टे सञ्चालनमा रहेका समस्याहरु ४७
५.४.२ होमस्टे आउने पाहुनाबाट हुने समस्याहरु ४८
५.४.३ भाषागत समस्या ४९
५.४.३.१ उत्तरदाताहरुको भाषागत समस्या समाधानहरु ५०
५.४.४ घरबास पर्यटनले ल्याएकाप्रभावहरु ५०
अध्याय छ : सारांश,मुख्यप्राप्ति र निष्कर्ष ५३-६०
६.१ सारांश ५३
६.२ मुख्यप्राप्ती ५७
६.३ निष्कर्ष ५८
सन्दर्भ सामाग्रीहरु
वैयक्तिकअध्ययन
अनुसुचीहरु

तालिका सूची

तालिका		पृष्ठ
४.१	उत्तरदाताको जातीयविवरण	२८
४.२.	उत्तरदाताको धर्मको विवरण	२९
४.३	उत्तरदाताको पारिवारिक विवरण	३२
४.४	उत्तरदाताको खेतबारी पाखो र खोरियाको विवरण	३३
४.५	उत्तरदाताको खान पुग्ने समय	३५
५.१	उत्तरदाताको प्रमुखआम्दानीको श्रोत	३८
५.२.	उत्तरदाताको पर्यटनबाट हुने मासिकआम्दानी	३९
५.३	उत्तरदाताको मासिकखर्च	४०
५.४	उत्तरदाताको व्यवसायिकतालिम	४१
५.५	उत्तरदाताको सन्तुष्टि	४२
५.६	उत्तरदाताको असन्तुष्टि विवरण	४२
५.७	उत्तरदाताको पर्यटन तालिमविवरण	४४
५.८	उत्तरदाताको तालिमको विवरण	४५
५.९	उत्तरदाताको व्यवसायिक अवधी	४६
५.१०	उत्तरदाताको पर्यटन व्यवसायका समस्याहरु	४७
५.११	उत्तरदाताको होमस्टेमाआउने पाहुनाबाट हुने समस्याहरु	४८
५.१२	उत्तरदाताको भाषिक समस्या	४९
५.१३	उत्तरदाताको भाषागत समस्या समाधानहरु	५०

संक्षिप्त रुप

एन.टि.बी.	:	नेपाल पर्यटन बोर्ड
कि.मी.	:	किलोमिटर
गा.पा.	:	गाउँपालिका
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिती
डब्लु. टि.ओ.	:	ओल्ड ट्रेड अरगनाइजेसन
टान	:	ट्रेकिङ एजेन्ट एसोसियसन अफ नेपाल
पाटा	:	प्यासिफिट एसिया ट्राभल एसोसियसन
म.न.पा.	:	महानगरपालिका
यु.एन.	:	युनाइटेड नेसन
साटा	:	सिरियल एड्भान्स टेक्नोलोजी एचिभमेन्ट
हान	:	होटल संघ नेपाल
होसान	:	होमस्टे एसोसियन नेपाल